

דף קסט

'דלמא אזיל בעל חוב טריף ליה להאי, ואזיל האי ומפיק חד וטריף לקוחות...' — אם תאמר, אם ישנם לקוחות מאוחרים כיצד בעל חוב גובה ממנו, הלא יכול לומר לו: הנחתי לך מקום לגבות? יש לומר כגון שעשאה לשדה זו 'אפותיקי' (רשב"א; ר"ן).

שטר טרפא / אדרכתא / אכרזתא / שומא — ע' נוסחאות שונות בחדושי הרשב"א וביד רמה.

(ע"ב) 'דלמא אזיל בעל חוב וטריף מיניה דלוקח... סוף סוף לקוחות לאו אמרי דארעא הדרי? — אדהכי והכי שמיט ואכיל פירי' — שומעים אנו מכאן שהקונה שדה באחריות וטרפו מקחו ממנו, ובא לו אצל הלקוחות שלאחריו, יכול לכופם בדין לדון עמו ובית דין נזקק לטענתו לגבות מהם, ואין הלקוחות יכולים לדחותו אצל המוכר תחילה לדון עמו ולהראותו שטר טרפא מבית דין [ואולם אם ירצו יכולים להזיק את המוכר לבוא לב"ד]. שאם לא נאמר כן, מהו שאמרו 'שמיט ואכיל פירי' והלא אין ב"ד מחייבים את הלקוחות כלום עד שיעמוד המוכר בדין ויתחייב? אלא ודאי הלקוחות חייבים להזקק לו. ואמנם, אם הוא מזומן במקום, בית-דין מודיעים לו תחילה (הרמב"ן ועוד). וע"ע קובץ שעורים (אות תרלא).

'זיל זבנה מיניה שלא באחריות והדר זבנה ניהלה באחריות' — הוצרך לקנות ממנו שוב, מפני שלא חל המקח שהרי בטלה שליחותה, כי לא שלחתו לעוות [ומדובר שהודיע למוכר שהוא קונה עבור האשה]. ואמנם אם ירצה השליח, יכול להחזיר לה המעות ודיו. אבל כשאין המעות בידו להחזיר לה — על זה אמרו שצריך לקבל עליו אחריות (הרא"ש ועוד).

[כאמור, הרא"ש הדגיש שהשליח הודיע למוכר שהוא שליח. ומשמע שאם לא הודיעו אלא קנה סתמא — קנה השליח, ואין האשה יכולה לתבוע מעותיה מן המוכר, כי מכירתו קיימת לגבי השליח. רק כאשר הודיעו, יכולה היא לחזור ולבקש מעותיה, כי אין כאן מקח. וכן השליח צריך לקנות מן המוכר מחדש, כאמור (עפ"י חזון איש ב"ק כב, ד)].

וכן היא דעת הרמב"ם והר"ן, שכל שהודיע למוכר שהוא שליח, ונתאנה הלוקח — המקח בטל. ואולם לדעת הרשב"א המקח קיים (וכן נסתפק ריב"ם — מובא בהגהות אשרי. ע"ש), היות והמוכר לא אנה את השליח. ולשון 'זיל זבנה מיניה' פירושו גמור מקחך ולקח שטר ואח"כ תקיים את המקח לאשה על ידי קבלת אחריותך. אך לא שיכתוב לה שטר מכר בלשון המשתמעת שהוא המוכר לה, שזה אינו אמת [ואפשר שאם כתב כן — השטר פסול והאחריות בטלה] אלא יכתוב לה שאם יטרפה ממנה אותה שדה — מתחייב הוא לשלם לה (עפ"י חזו"א שם ובס"א כא, ט).

א. מה שמובא לעיל שאם לא הודיע למוכר שהוא קונה עבודה — המקח קיים, אפשר שלפי דעת המרדכי (בקדושין מב), אם מברר בעדים שהוא שליח — יכול לבטל המקח, אך אין הדבר ברור — ע' בזה בחזו"א ב"ק כא, ז.

ב. נסתפק מהרש"ל (בחכמת שלמה) שמא כופים אותו למוכר לה באחריות לפי שנשתמש במעותיה וקילקל ועיוות. ומשמע לכאורה מלשונו שהיא זכתה בקנין. וזה דלא כדעת הראשונים ז"ל, אלא או שבטל המקח או שקנה לעצמו. ובאילת השחר צידד עוד (בדעת מהרש"ל) שאפילו אם לא הודיעו, כיון שלא נתכוין לקנות לעצמו אלא עבודה — הוא לא קנה, ומ"מ אין המוכר חייב להחזיר לו מעותיו, ולכן מחייבים אותו לקנות. והביא דוגמא כיו"ב.

רשב"ג סבר אותיות נקנות במסירה, ורבנן סברי אין אותיות נקנות במסירה' — דעת כמה ראשונים ז"ל שרק בשטר קנין יכול להקנות את השדה לאיש אחר ע"י מסירת אותו השטר [עם כתיבה, לחכמים], וכדין מכירת שטר חוב המועילה, אבל אם קנה הקרקע בקנין אחר, וכתב שטר לראיה בעלמא — אי אפשר לקנותה במסירת אותו שטר לאחר, שלא יהא כחו של השני חזק יותר מן הראשון, והלא גם הראשון לא קנה בשטר זה (ר"י בן מגאש, תורי"ד, רא"ש).

דף קע

'כגון שנמצא אחד מהן קרוב או פסול' — ומשום כך אמר רשב"ג שצריך לידון בחזקה. ואף על פי שחזקה הבאה מכח שטר פסול אינה מועילה — זהו רק בחזקת שלש שנים, אבל חזקת קנין עומדת היא בפני עצמה גם בביטולו של השטר (עפ"י הר"ן. ע"ש. וע' תשו"ע קמ,ה).

'עדי חתימה כרתי; עדי מסירה כרתי' — ע' במובא בפ"ק דגטין.

'כי הא דרב יצחק בר יוסף הוה מסיק ביה... אמר ליה רבי יצחק: יבואו פלוני ופלוני ויעידו...' — 'שכחה היתה ביניהם. שחס ושלום לא נחשדו חברים לכפור ממון' (פסקי הרי"ד).

'אמר רב גידל אמר רב: הלכה כדברי רשב"ג ואף רבי לא אמר אלא לברר' — לפרשב"ם, 'ואף' מתפרש כנתינת טעם, כמו 'שאף'. וכן מצינו שימוש כזה בכמה מקומות בלשון המשנה [כשם שמצינו להפך, 'ש... המתפרשת '...'] — כמשפט נוסף ולא כנתינת טעם] — ע' ערכין ט; מנחות צג: פסחים רפ"ד; יומא פא. (וא"צ להגהת הב"ח שם); ר"ה כז. — ראה בפירוט ביוסף דעת ערכין ט.

(ע"ב) 'אנא נמי לברר קאמינא' — שיטת רבנו תם (אליבא דרבא — כשנועות מא: וכפי שהביא בהגהות אשרי כאן. ועתוס' מהרש"ל ומהרש"א), שחיוב זה אינו אלא לכתחילה, כדי לעמוד על אמיתת הדברים לבררם ככל האפשר, לצאת ידי שמים. אבל אם לא מצאם, או אפילו מצאם והם אינם זכורים, או אפילו טוענים להד"ם — לא הפסיד [כי אפשר שאינם זוכרים משום דלא רמיא עליהו] (וכ"כ בפסקי הרי"ד. וכן מובא בשו"ע חו"מ ע,ב). ויש חולקים על שיטה זו (ע' רשב"ם ובשאר ראשונים) וסוברים שלדעת רבי — הפסיד. ושיטת הרשב"א שלפי האמת לא נחלק רבי אלא בשטר וחזקה, שכל כחו נובע מהשטר שאומר שהוא בידו, לכך צריך לברר, אבל ב'פרעתי לפני פלוני ופלוני' עיקר כחו וזכותו לא מכח העדים, הלכך אין צריך לברר.

כללים ושיטות

(ע"ב) 'אמר רב הונא אמר רב: אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי' — רב תנא ופליג (רשב"ם ותוס').

א. כלל זה, 'רב תנא ופליג' — כתבו בתוס' (בכתובות ח), אינו מוסכם על הכל, כי ר' יוחנן חולק על כך.

- א. כל קרע שיש לחוש בו שמא היה שם קרע ב"ד והוסיף עליו — פסול. והוא הדין בקרע שניכר שנעשה במכוון. וכן אם נקרע לשנים — פסול (עפ"י חו"מ נב,א).
 ב. עדים המעידים שנקרע באונס [במקום שהשטר נפסל בו] — כותבים לו שטר אחר, כדין שטר שבלה.
 נמחק או נטשטש; אם רישומו ניכר — כשר. ואם לאו — פסול.

- ג. אין כותבים שני שטרות על שדה אחת, מחשש עשיית קנוניה אם בעלי חובות וטירפה מלקוחות פעמיים. כן הורה אביי במעשה שבא לפניו, על פי דברי רב ספרא.

דפים קסח — קסט

רפט. הטוען 'אבד שטרי' — האם כותבים לו שטר אחר?

- הרי שבא ואמר אבד שטרי, ואין עדים בדבר; —
 בשטרי חוב, אין כותבים לו שטר אחר, אעפ"י שבאו עדים ואמרו אנו כתבנו חתמנו ונתנו לו את השטר — שמא כבר פרעו או שמא יגבה פעמיים מן הלוה או מלקוחות. (ואפילו לדעת האומר כותבין שובר. עתד"ה בעלמא).
 בשטרי מקח; לדברי תנא קמא כותבים לו שטר ללא אחריות. [למאן דאמר 'אחריות טעות סופר' — יפרש בשטר ללא אחריות, ולמ"ד לאו טעות סופר אף בסתם די. והוא הדין לשטר מתנה — כותבים, שהרי אין בו אחריות (רב יוסף — להלן קעא)]. אבל שטר באחריות אין כותבים, ואפילו אם יצרפו שובר למוכר שכל שטר אחר שיצא עליו חוץ מזה יהא פסול — חוששים שמא יטרוף פעמיים מלקוחות, שהרי השובר אינו אצלם. ואעפ"י שבסוף יבררו הדבר ע"י השובר שאצל המוכר, חוששים להפסד הלקוחות מפירות שיאכל בינתים. לדברי רשב"ג אין כותבים כלל שטר נוסף, שסובר אותיות נקנות במסירה לבד, וחוששים שמא החזיר השטר למוכר ובכך חזרה השדה לבעליה.
 א. ר"ח רי"ף ר"א"ש ועוד ראשונים פסקו כחכמים. ורשב"ם חלק.
 ב. היו עדים מעידים שאבד שטרו — כותבים לו שטר אחר, אפילו באחריות. ואולם לדעת רב (להלן קע-קעא) נראה שאין רשאים העדים לכתוב לו בשטר החדש את הזמן הראשון, אלא ב"ד בלבד שבכחם להפקיע ממון, רשאים לעשות כן (עתוס' קעא. ד"ה כותבין).

דף קסט

- רצ. א. המוכר או נותן קרקע לחברו בשטר, והחזיר לו את השטר — האם חזרה מכירתו או מתנתו? ומה הדין כשנתן לאדם אחר את השטר, האם נקנית לו בכך הקרקע?
 ב. כאשר בעל חוב בא לטרוף קרקע מנכסי הלווה, כיצד מתבצעת הטריפה, ומהן הפעולות המקדימות לה? כיצד יש להבטיח שלא יטרוף פעמיים את חובו מהלקוחות השונים?
 ג. מי שנתן מעות לחברו ושלחו לקנות לו קרקע, וקנה לו שלא באחריות, מה דינו?
 א. לדברי רשב"ג, הנותן מתנה לחברו והחזיר לו את השטר — חזרה מתנה לחברו, שסבר אותיות נקנות במסירה. וחכמים אומרים מתנתו קיימת (עד שיקנה לו את השדה בקנין). וכן הדין במכירה.

וכן הדין כשבא להקנות הקרקע לאדם אחר; לרשב"ג נקנית לו הקרקע במסירת שטר הקנין. ולחכמים אינה נקנית בכך.

ב. המלוה בא לבית דין וקובל על הלווה שיפרע חובו. [אם לא נענה הלווה להזמנת בית דין, משמתיים אותו. רשב"ם], וכותבים למלוה שטר טירפא, שילך ויפשפש אחר קרקעותיו של לווה כפי דמי חובו. וקורעים את שטר ההלוואה וכותבים בשטר הטירפה שקרעו את שטר ההלוואה. כל מקום שימצא בו מנכסיו [או מלקוחות שקנו מהלווה אחרי כן — כאשר אין ללווה עצמו קרקעות, אף לא זיבורית (גטין מה:)], יראה שטרו לבית דין שבאותו מקום, וימסרו לו קרקעותיו למלוה, ויכתבו לו 'שטר אדרכתא' — שיהא שליט ודורך על נכסיו של זה לגבות חובו מהם. ואת שטר הטירפא קורעים, כדי שלא יחזור ויטרוף בו. וכותבים זאת באדרכתא. וישומו הנכסים כדין שומת בית דין [לאחר שהכריזו זמן קצוב שכל הרוצה לקנות יבוא ויקנה, כמפורש בערכין כא]. וכשמחליטים הנכסים בידי כותבים לו שטרי החלטה (ע' ב"מ טז) ושומא [וקורעים את האדרכתא וכותבים זאת], לידע בכמה שמו לו את הנכסים [כדי שאם ירצה הלווה, יוכל לפדות נכסיו בדמים ששמו לו, כדינים המפורשים בב"מ לה].
[כאשר גובה מנכסים משועבדים, לקוחות או מקבלי מתנה (עתוס' קעה.), לא יגבה אלא בשבועה (כתובות פו.).]

ג. זה היה מעשה, והורה רב נחמן שהואיל והשליח עיוות את השליחות, הרי הוא נושא באחריות המכירה למשלח.

יש מפרשים על פי פשט הגמרא, שהמקח לא חל כלל [שהרי בטלה השליחות] וצריך השליח לקנות מן המוכר מחדש [ודוקא אם הודיעו שהוא שליח, אבל בלאו הכי — כבר קנה השליח]. ואם ירצה השליח יכול להחזיר מעות למשלח ודיו, אבל כשאין לו מעות להחזיר, צריך לקבל עליו אחריות הקרקע (ערא"ש).
ויש אומרים שהמקח קיים למשלח. ואין השליח כותב מחדש שטר מכר להקנות ממנו למשלח, אלא יכתוב לו שאם יטרפה ממנו, חייב לשלם לו (ערשב"א. עפ"י חזו"א).

דין אחריות — טעות סופר, או לאו טעות סופר — ע"ע בפירוט בב"מ יג-יד.
האם אותיות נקנות במסירה אם לאו — נתבאר לעיל עו.

דפים קסט — קע

רצא. מי שערערו על שדהו לומר גזולה היא בידו, ובא לידון עליה מכח שטר קנין שנמצא בידו ומכח חזקה — במה יש לו לדון, בכל אחד מהאופנים הבאים?
א. כאשר השטר שבידו כשר בהחלט.
ב. כאשר אין לו שטר קנין הכתוב על שמו אלא המוכר לו מסר את שטר מקנתו שלו?
ג. כשעל שטר הקנין חתום עד פסול, או שאין עליו עדים כלל.
ד. כאשר השטר אינו מקויים והמערער מודה שאינו מזויף אלא שאומר לא מכרתי לך, רק השטר נפל ממני ומצאתו.